

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 12

მ ა რ თ ი, 17 1896 წ.

№ 12

შინაარსი: ყოვლად სამღვდლო გაბრიელ ეპისკოპოსის გვიამის დაკრძალვა. — სიტყვა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის გრიგოლისა. — სიტყვა დაბა ყვირილის წარმომადგენელს თ. ხუსკუაძისა. — სიტყვა ვ. რაჭიშვილისა. — სიტყვა თ. ვას. მანაბლისა. — ლექსი რ. საფიანელისა. — სწავა-და-სწავა ამბები. — საყურადღებო ამბები. — ორიოდე სიტყვა განსვენებული გაბრიელ ეპისკოპოსის შესახებ. — ზამთარი ლექსი ბ. დავითაშვილისა. — ნუსხა მოთხრობა ვ. ბარნოვისა. — შესამოცე წლების მოღვაწენი და დღევანდელი ცხოვრება (გაგრძელება), ნ. ურდანიანისი.

ყოვლად სამღვდლო გაბრიელ ეპისკოპოსის გვიამის დაკრძალვა.

ღიდი სანია ქუთაისის არ უნასვს აქენი სჯლისი, რაც ასლად 10 მარტს მიაწუდა მს. ყოველ მსრდან სიდანაც კი შეიძლება თავის დაღწევა ამ მკაცრ ზამთარში, მოვიდენ შაბათსვე ქალაქში — ზოგი მატარებლით, ზოგი ცხენებით და ბევრი ფეხითაც კი. თვით ქუთათურები არა ჩვეულებრივ სსსტიკ და გრძელ ზამთრით მიიხიბულნი, დაფრუტდენ, აღუდგენ და მწუხარება გაუფრთხილდით თავის საყვარელ ეპისკოპოსის გამოსაღმების დღეს.

პარსაგებს, მარტის 8-ს, დამის მატარებლით, თბილისიდანაც გაემგზავრენ სსვა-და-სსვა საზოგადოებათა წარმომადგენლები. ესენი შეუერთდენ განჯის და ბაქოს ქართველების წარმომადგენლებს. ამავე მატარებლით მიმდინებულად ყოვლად უსამღვდლოესი საქართველოს ექსარქოსი გლადიშვილი. გზა-გზა აუარებული სამღვდლოება და ერის სჯლისი ემატებოდა, ისე რომ რიონის სჯდგურზე, სჯდც მომანდა ფოთიდან გურია-სამეგრე-

ლოს ეპისკოპოსი გრიგოლიც, სჯლისი ტეკვა აღარ იყო. უჩინდელანი ტარსი, დამის უძილობა, შავი ფიქრები ჩვენ მომავალზე ეველან ტუფ გუნებაზე აყენებდა. დილის სუთ საათზე სჯლისით სჯესე ვაგონები მოვიდა ქუთაისის სადგურზე. აქც დიდი ტარსი, წვიმა და თითით ჩამოსათვლელი ფაიტონები დაგვისვდა. სსსტუმროები გატენილი იყო სჯლისით; გინ როგორ იშოვა ბინა ამ უდროგო დროს, დმეტმა უწეის.

მიუსუდავით დარსი, შაბათს დილითვე სობორს წინ მოედანი სჯლისით სჯესე იყო. შიგ ეკლესიაშიან ვერ გაატანდა ვანი. იმ დღეს ქუთათურმა ვაჭრებმა აწირინეს. მწირველი ბანდებოდა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ყოვლად სამღვდლო გრიგოლი. ეკლესია ისე სჯესე იყო სჯლისით, რომ ჩეესი არ ჩავარდებოდა. წირვის შემდეგ ეპისკოპოსმა გრიგოლმა წარმოსთქვა გრძობით სჯესე სიტყვა, რომელიც ქვემოთ მოგვევს. განსმა ეკლესიაში სჯერთო ქეითინი. ერთ მჯალ წარსისოვან რუსს უთქვამს: „ჩემ დღეში ასე არაფერი მიხანია, როგორც სჯლა, რომ არ ვიცი ქართული ენა“. წარმოსთქმული იყო კადეგ სიტყვა, სჯრების მონასტრის არსიმანდრიტ ამბროსის მიერ. ამ დღეს ბანაშვიდი ვადანსდა ყოვლად უსამღვდ-

ლექსმა საქართველოს ეკლესიის ვლადიმერმა, ეპისკოპოსს ბესარიონის და მრავალთა მღვდელ მონაწილეთა თანამონაწილეობით. წინა და გულმა ამ დღეს რუსულ-ქართულთა იყო, პანაშვიდი კი რუსულთა შესრულებს.

მთელი დღე ქუჩებში დიდი მოძრაობა იყო; ჭკუთყვით გროვდებოდნენ და ეგულს ენახე ის ადგა: ვინ გაგვიწევს ჩვენი ნეტარ სსენებულ ეპისკოპოსის მგებრობას! უთხოვთ ეკლესიას, რომ ჩვენი მუდარება მიიღოს მსგებრეობაში და დაგვინაწილოს ჩვენი ენის, ჩვენი ეკლესიის და ისტორიის წარსულისა და აწმუხს მცოდნე პირი.

კათინდა კვირს დილან. ქუჩებში ისეთი ტალახი და გუბებში იდგა, თითქმის თავის დღეში არ დიხსებათ გასუფთავება. წვიმდა. მიუხედავად ამისა, დილა ადრისან მიწვედა ხალხი სობორთოს შიდაძოს. აქედან დაწყებული გვზალანდე (ალექსანდრეს, ნემესის და თილისის ქუჩებზე) ორივე მხრივ ჩამწკრივებული იყვნენ სამსედრო ჯარები და მერე ქუთაისის ეგულს სსწავლებულთა მონაწილეები—ქალნი და გავნი. შვიდი საათიდანვე ეგულს ეკლესიაში დიწყო საკლავიანთა ზარების რეკა. ამინდმა არ დაუშალა ხალხს ერთსეულ გიდეკ გამოსაღებოდან თავის საეკლავი მღვდელ-მთავარს. იმ ქუჩებზე, სადაც უნდა გაეტარებინათ ცხედარი, სასაღების აივნები, სასურავები და კარბიდაძობები საგე იყო ხალხით. რვა საათზე გამოსვენეს ცხედარს სავითედრო ტამბიდან. აქ ფორტოგრაფებმა გადაიღო სურათი, რომელსაც ვეცდებით, რომ შემდეგ ნომერში მოვათავსოთ. სიგრძე გორტყუის ვერსტანსეგარი იქნებოდა. გუბოს თავსა და ბოლოს დიდდონ სასთლებს შემდეგ მიჭქონდათ დიდი ჯვარი და საეკლავიო და საეკლავი დროები. ამით მისდევდათ სამცხედვე სსვა-და-სსვა წარმომადგენლებნი; აღარ დარჩა ქალაქები, მხარები, ქუთაისის მხარის სოფლები, რომ არ გამოეგზავნათ, სამსამი მინც, წარმომადგენლები. ბეგრს მათგანს მოეტანათ სატები განსვენებულის გუბოს შესამკობლათ. ოცდაათამდე დავთვალეთ. მათში ურდადებლას, აქცევდა წმიდა ნინოს სატი, ქუთათური ქალბისეგან, შემდეგი ზე წარწერით. „მწვემსთ-მთავარო გარბელ, ეგედრე მღვთის შშობელს მისი წილხდომილი ქვეყნისათვის“. არა ნაკლებს სუურადებო იყო თბილისის სემენარისეგან წმიდა გიორგი თეთრ ცხენზე მჯომი. ისრალითა რაბინს მიჭქონდა ხეგრდის ედაში გაკეთებული ათი მცნება. წარმომადგენლებს მოჭვებოდა შქომილი სამსამდე სამღვდელთა პირი ეკლესიის და ეპისკოპოსის წინამძღომელობით. აქ არათუ ქუთაისის მთელი ეპარქიის სამღვდელთა იმეოფებოდა, შორეულდც ბეგრს იყო მოსული. შემდეგ მისვენებულნი ცხედარს, რომლის გარშემო მიჭქონდათ ჯვარის სასთელი, სამწერობელნი, გვერთხი და არსტყულან. ცხედარს მიჭვებოდა განსვენებულის ნათესავობა

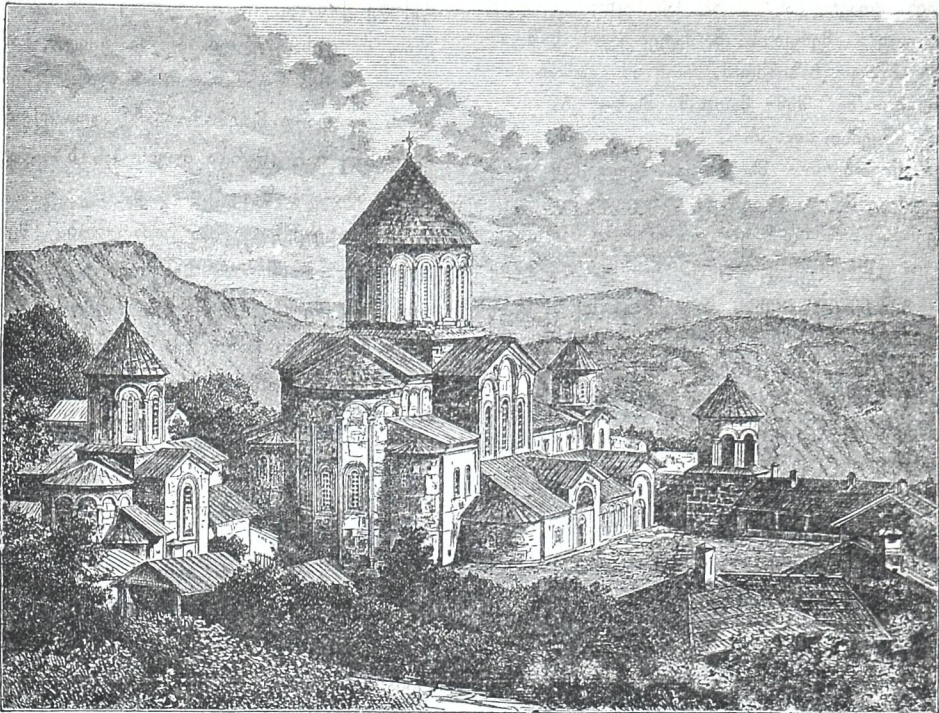
და მერე ქუთაისის საზოგადოება, ქალაქის სმონები, სელოსანთა აქარი და შემდეგ ხალხი. ცხრს საათი იქნებოდა, როდესაც მივედით რკინის გზის სადგურზე. აქაც დიდ მალი ხალხი ეკლავს ცხედრის მოსვენებას. სადგურის სასვალთან გადაინადეს წესი. გრიგოლ ეპისკოპოსი აქვე გამოეთხოვა ცხედარს, რადგან შეუძლოთ შეიქმნა. სადგურზე იდგა საგანგებო მატარებელი, რომლის ბოლოში მობმული იყო საკლავიანთ მორთული ღარ ვაგონი, ბლდასინივით გაკეთებული, რომელსაც ზეკით ჯვარი ედგა. აქ დასვენეს ცხედარი და გარშემო სამღვდელთა მოთავსდა. მგრამ ამოდენს ხალხს სად დაიტყვდა გვონები, რომლებიც ისე გაივსო, რომ სამიში იყო მათი დამკრ; ზოგი ჩავონებოთ, ზოგი თსონით ცოტა. ოდენი ხალხი გადმოვიდა, მგრამ ვაიარა თუ არა ვატარა მანსილი, შექრდა, ველარ სილია სიმამის. მეორელოკომოტივი მიასველეს და დიდი გაჭირებით მივიდა მატარებელი მოწამეთადვე; აქ გადასდილი იქმნა პანაშვიდი გელათის სადგურს რომ მიუსალოვდა გორტყეი თორსეუტის ნახევარი გიდეკ იყო, აქ მოურდადეს მერე მატარებელს და ისე მწეობრათ შეუდგენ გელათის აღმართს, რომელიც სამი ვერსტის მანსილია მონასტრამდე. რომ მეტათ არ დაგვიანებულყო წირვის წესის ასრულება, სამღვდელთა დაწინაურდა.

ნასუადღევის მესამე საათზე ცხედარი მიასვენეს მონასტრში. გლავანი და კარბიდაძო მოეფინა ხალხით—ტყეა არ იყო. წირვა იყო რუსულათ. წირვას შემდეგ წარმოთქმული იყო გამოსათხოვარი სიტყვები შემდეგ პირთაგან: სოფ. გულსის ბლდომინ რმალოზ კანდალავისეგან, შემდეგ ეკლესიის ვლადიმერის მიერ და ეპისკოპოსის ბესარიონისეგან. მათ მოჭვეს სიტყვები ქუთაისის მხარის თავად-ახნაურთა წარმომადგენელის თავ. დ. ნიურამის, კნ. ი. დავასი, თავ. ილია ჭავჭავაძის, თეოფ. სუსკვიამის, თბილისის სათავად-ახნაურთ სელოსის მსწავლებელ ივ. რატიშვილის, თავ. ვას. მახაბლის, მარტვილის სამრეგლო სელოსის მსწავლებლის ივ. ბობოხიძის. მერე დაიწყო სიტყვა ქართულათ სომეხთა დეკანოზმა ტერ დავით იარლანსმა, მგრამ მას აუგრძალეს სიტყვის გაგრძელება; საზოგადოება თსოულობდა, რომ განეგრძო, მგრამ მამა იარლანტი ეკლესიიდან გავიდა.

განგვის ქართველობას გამოეგზავნა სასარება, მგრამ უგზობის გამო ორშაბათამდე დაიგვიანა.

საღამოს რვა საათი იყო, როდესაც ხალხი გელათიდან ქუთაისს დაბრუნდა.

გეთსემანის მონასტერი, სადაც დაკრძალულ იქმნა გაბრიელ ეპისკოპოსი.

სიწყევა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, გრიგოლისა.

სახელთა მამისათა ღ ძისათა ღ სულისა წმიდისათა!

ნეტარ აწს გზა, რომელსა წარ-
მართებულ ხარ შენ, ადგილი გან-
სასვენებელი მიგელის შენ.

ამბარო საქართველოს ეკკლესიისაო, დიდება ქართველთაო, მოძღვარო, ოქროპირო გაბრიელი!

ერთი ოდენ მოვალეობა თანა მსახურის მღვდელთ-მთავრის და სამეზობლო ეპარქიის უფროსისა მამედენებს მე მივიღო ჩემს თავზე საშიში პატრიე ლაპარაკისა იმ კათედრიდან, რომელიც განაშენე შენ ოცდა თუთხმეტის წლის შენის მოციქულებრივის ქადაგებითა და მსახურებთ. შენს სამშობლოს ქვეყანას, შენგან სულით და გულით შეყვარებულს საქართველოს, სამწუხაროთ შენდა და ჩვენდა, ჯერ კიდევ შორს აქვს ის დრო, როდესაც იმას ექმნება ძალა გააგონოს ყოველს წამს ამ შენგან დაობლებულ კათედრიდან ხმა მეორე გაბრიელისა.

გარნა, მოძღვარო ჩემო, მე არა ქადაგებასა და

არა მოძღვრებასა ვებედავ დღეს ამა კათედრიდან წინაშე საფლავისა შენისა, მე მხოლოდ ამა კათედრიდან მინდა თაყვანი-გცე უკანასკნელის მადლობითა შენის წმიდა სამსახურისათვის.

პირველსა მადლობასა მოგიძღვნი შენ, ღირსეულიო მწყემსთ-მთავარო, სამღვდლო და საეკლესიო მსახურთაგან არა მხოლოდ იმერეთისა, არამედ გურია-სამეგრელოს, აფხაზეთისა და ლეჩხუმ-სვანეთისა. შენ ხარ პირველი მღვდელ-მთავარი ქართველთა, აღჭურვილი მადლის სწავლითა და მეცნიერებითა, რომელმანცა ამ ძველს ჩვენს სამღვდლოებას, დროთაგან დაჩაგრულს, შთაბერე სული ახალი და მწეც აწინდელი ძალი სამოქალაქო ცხოვრებისა. შენ დაუტოვე მას ძველის ცხოვრებიდან და საეკლესიო წესიდან ის, რაიცა ღირს იყო ცხოვრებისა, ვითარცა მემკვიდრეობა ღირსთა მამათა, საქართველოს ძველთა სამღვდლო მსახურთა და აღმოკვეთე იმის ცხოვრებიდან ყოველივე, რაიცა შეადგენდა ღვარძლსა უსარგებლოსა. შენი უკანასკნელი ფიქრი ეკუთვნოდა ამ სამღვდლოებას და მის კეთილ-დღეობას. თვალითა, ცრემლით აღსავსით ვიანიღე მე წიგნი, მოწერილი შენ მიერ მთავრობისადმი იმის წინათ, სანამ შენ შევიპყრობდა საშინელი სენი. ამ წიგნში სთხოვ-

დი შენ. არა! სთხოვდი ცოტა, ამ წიგნში ემულტურებოდი შენ მთავრობას; რომ მას უზრუნველ ეყო სამღვდლოებზე იმერეთისა მომატებულის საშუალებით სახელმწიფო ხაზინიდან, რომ ამ გვართ დაგერ გვირგვინებია შენ შენი მათდამი მსახურება.

ოხ! მწყემსთ-მთავარო, სამღვდლოებასა ჩვენსა შენ არა ნიეთიერისა მხოლოთ შეწვენიოთა დაადგი თავზე გვირგვინი და დღეს ეს სამღვდლოება სენათის მწვერვალადან დაწყებული აფხაზეთის შორეულს სამრევლო ეკლესიამდე მხურვალეთ ილოცავს შენის სულის განსვენებისათვის და ამბობს: საუკუნოდ იყავნ ხსენება ჩვენის ძვირფასის გაბრიელისა.

მეორე მადლობა გშვენის შენ, მოძღვარო, სამწყსოსაგან, რამდენი სუსტი სარწმუნოება განამტკიცე შენ, რამდენ ურწმუნოსა განუნათლე გზა დამასველისა, რამდენი ცრუ მორწმუნეობა აღმოუჭერა უციცის ხალხის გულსაგან შენმა წინასწარმეტყველურმა სიტყვამ! რა ზნეობითი ნაკლულეიანება დაჩხა შენს სამწყსოში, რომელიც არა განგემსჭეალოს შენ მახვილის სიტყვითა?

რა ღირსება იყო, რომელიც არა გექოს და არ გესწავებინოს ხალხისათვის? შენ უთხარ ჩვენთა დედათა, რომ გესწავებია მათთვის შრომის მოყვარეობა, ეს დაუეწიყარი სიტყვები: მე მითხრეს — რომ სადღაც ერთს შორეულს ეკლესიაში არის დახატული ღვთის-მშობელი, რომელსაც თითისტარი უჭირავს ხელში და მუშაობსო, ნეტაი ჩემის ბედნიერის თვალებით მენახა ეს ღთაებრივი სურათიო!.. თითქმის ორმოც წელ შენ იყავ მოძღვარი უებრო იმერეთისა. სამოქალაქონი და სასულეირონი სასწავლებლნი ზრდიდენ და ზრდიან ახალთა თაობათა. შენ მეტი საქმე ქმენ, მოძღვარო, შენ ხალხი აღზარდე... გიხაროდენ!

გმადლობს შენ ერი საქართველოსი, რომელიცა განაშენენ შენ სახელითა შენითა, შენ იყავ სიქადული ქართველთა, პირველი ქართველი ამა საუკუნოსისა, რომელმანცა დაანახე ქვეყანას ძალი საქართველოს შვილის გონებისა, რომლის სიბრძნის მოყვარეობას და ქადაგებას თანასწორ გვიქებდენ ჩვენ, ფრანგნი, გერმანიელნი, ინგლისელებნი, ე. ი. მთელი განათლებული ქვეყანა.

გმადლობს შენ ენაცა მშობლიური, ენა რომელიცა მდიდარ ჰყავ შენ ქადაგებითა შენითა, ენა რომლისათვისცა ებრძოდი შენ მედგრათ იმ განუხვევლთა პირთა, რომელთაცა ენა პეტრიწისა, გიორგი მთაწმინდელისა და ამბროსი მქადაგებელისა უარჰყვეს, ვითარცა უფარგისი და გამოუდგარი მეცნიერე-

ბისათვის. შენ იყავ ერთად ერთი მაღალი ხარისხის მექონე ქართველი, რომელიც გამოესარღლე ჩვენს ენას, როდესაც ერთმა პირმა უქადაგა ამ ენას სიკვდილი. შენმა წუნმა აღუფრთოვანა სული საქართველოს და თვით მტერ-მოყვარეც დაკიშორჩილა შენ, როდესაც იგი გწერდა თავის პასუხში „გულსა შინა შენსა არა-არს ზაკეა“.

უმეტეს ყოვლისა გმადლობს შენ ეკლესია ივერიისა, რომლისა საეკლესიო წიგნები მდიდარ ჰყავ შენ შენისა სიტყვითა და მოძღვრებითა. იხილეთ, ძმანო და დანო, აქა მგლოვარედ მდგომარენო, რას შეიცავს სამწიგნობრო ივერიის ეკლესიისა, რა წიგნებსა იკითხავს ს-მღვდლო მსახურნი ყოველ დღიურს თვისსა მსახურებასა შინა? ესენი არიან: სახარება, სამოციქულო, პარაკლთნი, საღვთსაწაულო, ჟამნი დავითნი, ლოცვანი და კაბრიელის ქადაგება. ქადაგება გაბრიელისა სძევს ჩვენს ეკლესიაში იქ, საცა ასვენია ქადაგება მოციქულთა. ამაზე ზევით არ წავა პატეი არა ქართველისა, არა ხორციელის კაცისა! საუკუნო გაივლის, რომ ხმა გაბრიელისა კიდევ გაისმოდეს ეკლესიასა შინა ივერიისასა პირითა უბრალო მფესალმუნისათა.

დასასრულ გმადლობს შენ ჩემიცა პირადი უღირსება. ღვთის განგებას ენება მხედროდა მე წილად ყურადღება თქვენის მეუფებისა, ოდესაც თქვენ ირჩევდით თანაშემწესა მმართველად ჭყონდილის ეპარქიისასა. მე მით ვარ ბედნიერ და მდიდარ, რომ შენი ჩემდამო განწყობილება ვერ შეაწყა ვერც დროებამ, ვერც ბოროტთა ენათა ძლიერებამ. ცხოვრების ეკლიანს გზას ნუგეშად, განამაზნეველად მე დამჩხა უკანასკნელი შენი სიტყვები: „მე შენთვის უნებლიეთ ჩემდა მაწყენინებდეს, მამაშვილობას მაპატიეო“.

უკანასკნელსა მადლობასა მოგიძღვის შენ, მღვდლო-მთავარო, ქველის მოქმედება. სიტყვით წმიდაო, საქმით წმიდაო, ცხოვრებით წმიდაო, შენ სიკვდილითაცა დაამოწმე შენი კეთილი კაცობა მით, რომელ სხვათა-და-სხვათა კეთილთა საქმეთა შესწირე ყოველი შენი ქონება.

ნეტარ ხარ შენ, მოძღვარო, ადგილი განსასვენებელი მიგელის შენ! ამინ!

ყვირილის სამოგადოების მინდობილობით თეოფ. ხუსკივაძემ მთართვა წმიდა ნინოს ხატი და უთხრა შემდეგი სიტყვა:

„სულ-მნათო, მადლი შენს გამკენს!
დიდება ესა შენს მოხუცს!
და შეგდაო სამაჩადისოთ
ნეტარ სსენება ამ სოფელს...“

ბატონებო! დღეს საქართველო ესალმება თავის საამაყო ლეიძლ-მამულის შვილს, თავის ეროვნების სიამპარტაუნეს, მნათობ ვარსკვლავს; ესალმება იმ დიდებულ ადამიანს გვამს, რომლის მგზავსებაც უზენაესი ძალა იშვიათათ მოუღებენს ხოლმე ქვეყანას.

მწუხარებით გულ-დათუთქული ქართველობა დღეს ყოვლად სამღვდლო ვაბრიელის გაცეხებულ დიდებულ გვამს აბარებს იმ გაუმაძლარ, გრძობა დახშულ ცივ სამარეს, რომელსაც არა ერთი და ორი ამ გვარი დიდებული გვამი ჩაუტრავს თავის გულ-მკერდში და საუკუნოთ შთათუთქავს; აბარებს იმ უგრძობელ გვამს, რომელსაც ვაბრწყინებულ შარაენადი მისი წარსული ცხოვრებისა, ციმციმით დაქტატათებს თავს და მხურვალე მადლით საესე სხვის ჰუენს მის გარშემო არემარეს. ისეთ ერს, რომელსაც ამ გვარი დიდებული შვილი აღეზრდება, თავის დღეში ვერცინ გაუზღავს უთხრას, რომ იგი გონებით ღარიბია, მისი ქვეყნის ნიადაგი მჭლე და უნაყოფია. ყოველი ერის ნიჭს, მის გონებითი სიმდიდრეს, ნიადაგის პოხიერებას ყოველგან და ყოველთვის ამგვარი დიდებულნი პირნი მოწმობენ, როგორც იყო განსვენებული ყოვლად სამღვდლო ვაბრიელი.

განსვენებულის შრომით დაქანცული სახი გამომეტყველება, ლეთაებრივი პირისახე, ხანგრძლივი მოციქულებრივი მოღვაწეობა ჩვენი ერის სადიდებლათ, მუდამ და უკუნისამდე იქნება გამოსახული საქართველოს საერო დროშაზე, რომელსაც ქვემოქროს ასოებით გააეღვარებს პოეტის უკვდავი სიტყვები:

„გამარკვეველო, გამწმედო მნათობ ნელისა გზისაო,
შენ იყავ ჩვენი გამდები სამოთხის კართ რაზისაო.“

ღიახ, მისი ნიჭით, მას დიდ ბუნებოვნებით დიდ ხანს იამაყებს ჩვენი ერი. იგი საუკუნო ფარხმალი იქნება ქართველი ერისათვის ასაცილებლათ იმ შემცდარის აზრისა, უცხო ტომთა ცილისწამებისა, რომლებშააც გულ-ღვარძლიანი და ბოროტ გესლიანი დაცინვა გამოიხატება ჩვენი ქვეყ-

ნის უკულტურობისა და გონებითი ნიადაგის სიმკვლევისა.

რომელ მხრივაც გინდათ შენათ განსვენებულის ცხოვრების მსვლელობას, ეკლით შემოსილ გზაზე მის მოქმედებას, ღვაწლს და ხანგრძლივ სამსახურს — ყველგან ვაბრწყინებულელი, მადლით მოსილი და დავეირგინებული გენატებათ თვალ-წინ; განსვენებულის გამხედობას, სასტიკ საიდუმლო ბრძოლას ზოგიერთ დიდ პირებთან უხვათ ნახათ მის ნაწერ ძველ საქმეებში. ამ მიწერ მოწერას ვადაშინჯვა დავარწმუნებსთ, რომ მისი ცხოვრება, და მოქმედება — ჩვენი საეკლესიო წმიდა მამების მღვამარებას ემგზავსებოდა. ყოვლად სამღვდლოს ცხოვრება მოგაგონებთ იმ დროს, როდესაც ჩვენი წმიდა მამანი სარწმუნოებისა და თავის ერის თვით არსებობისათვის — ცალ-ხელში ჯვრით და მეორეში ბასრ-მახელით იბრძოდენ, ტანჯვით სისხლს ანთხედდენ და თავიანთ მიზანს მაინც წმინდათ და შეუბღალავათ აღწევდენ.

როდესაც განსვენებულ ყოვლად სამღვდლოს თავის სამწყსოს ზნეობითი და გონებითი ასამაღლებელ იარაღთ ცოცხალი სიტყვა, განხორციელებული მაგალითი და მქადაგებლობის ლეთაებრივი გველენა ჰქონდა არჩეული და თვალ-საზრისოთ მოქმედობდა ამ წმინდა ასპარეზზე — იმ დროს ბასრი მახელის მაგიერ წვეტიანი ფრთის კალმით საფუძლო სასტიკობას უწევდა სხვა-და-სხვა მოწინააღმდეგე პირებს. თუმც ამ ბრძოლის დროს განსვენებული ხშირათ დასჯილი ან დაკოდილიც ბრუნდებოდა ბრძოლის ველიდან, მაგრამ ეს მას უფრო ამხნეებდა და აქეზებდა, რომ შემდეგში უფრო მძლავრ ფარხმალით შვიარალებულიყო და გულ-მკერდ ღია შეხვედროდა მწარე გესლით საესე მეღნის ტყეიას. გმირი მას ეთქმის, ვინც ბრძოლის ველიდან დაკოდილი დაბრუნდება შინ და სამშობლოს მეღვრათ დაიცავსო, ფიქრობდა განსვენებული და მართლაც ცხოვრების ბრძოლის ველზე გარდაიცვალა დაუვიწყარი ღრმა ზნეობრივი მოძღვარი და აამშობლო ქვეყანაც მეღვრათ დაიცვა. მას თამამათ შეუძლია გვითხრას:

„ჩვენს მამულს ვიღვო, ჩვენი სსხელს
ანდექმას მამა-პაპისას,
რას უზამს მტერი გულ-კაყსა,
ან მკედრას სხლის სპასისს!“

ღიახ, ბატონებო! ყოვლად სამღვდლოს დიდებული სული პირ-ნათლათ წარუღებება ჩვენს წინაპართ აჩრდილს და ნათლით მოსილ მარამ ღვთისმშობელს მხურვალე ლოცვით შეავედრებს მის წილ-ხლომდლ საქართველოს. მის ვედრებას ჩვენი მხურვალე, გულითადი თხოვნაც უნდა შეუერთდეს

და მუხლ-მოღრეკით შეევედრას მთელი საქართველო, რათა ყოვლად სამღვდელლო გაბრიელის მგზავნით კიდევ დაასაჩუქროს მისი წილ ხდამილი ქვეყანა. ამასთან ჩვენ სანუგეშოთ მოგვივიღინოს მის მაგიერი ისეთი „გაბრიელი“, რომელიც კვალ და კვალ მისდევდეს

„მის ნაანდერძს გზა-კვალს
მამულის მსახურებას;
მტკრთან ჰირდაჰირ მტკრებას,
მოყვასთან შეგობრებას!“

სიტყვა ივ. რატიშვილისა წარმოთქმული
გელათის ტაძარში.

ემხარბო მწეემო კეთილო! გემშვიდობებს დღეს საქართველო, მოგტრინს ამერ-იმერი, სამღვდელლო და ერის კაცი; უგანასენელათ ამოარსკუროთ შენ წმიდა გვამს და ვაფრეკეთ მღუდარე ცრემლს. სოლო რა აორეკებს ჩვენს მწუნსრებას და გულის სიმწარეს? ის საშინელი საგონებელი, რომ არ ვიცით, თუ ვინ უნდა აღვიდეს შენს სივ-მოფინის გათედრს? ვინ უნდა დაჯდეს შენს წმიდა საჯდომელს? იქნება იგი ჩვენთვის მწეემო კეთილი, თუ სასუილლით დადგინებული?

მწეემო კეთილო, „შენ იცნვიდი შენთა და შენიცა გიცნვიდი შენი“; სიყვარულითა მწესიდი მათ და იცნვიდა შემოგსარდენ და თავი მოსწონდათ შენით; სულა-გი ჩვენი სავალლო ის არის, რომ არან სასუილლით დადგინებულნი, რომელთაც სსკულის ბუნებას უშლისთ და არც სული უთსრებასთ დასაძლიონ იგი ბუნება, იგი სისსლი, და სცნან თვისნი; სცნან გულითა წრფელითა და შეიყვარონ შენებურათ!

მწეემო კეთილო, შენ გესმოდა სმა ცსოვართა შენთა და ცსოვართაც ესმოდათ შენი; გესმოდა სმა ცსოვართა გენისა, ტკივილისა, და სმა მათის სისაჭულისა; ჭირი მათი გიხნდა ჭირათ, სისაჭული-სისაჭულათ; ცსოვარნიცა ისმენდენ შენთა მშენიერათ, დაუფიყვართ „სიტყვათა და მოძღვრებათა“, ისმენდენ ღმობიერებით შენს სიტყვას, საესეს სიცსოველით, სიწრფილით, ამავე დროს სჭვრეტდენ შენს სასეს, ძაღლითა და სიწმიდით განათებულს — შენი სმენით, შენი ჭვრეტით ნათლებულად მათი სული. სოლო აწ, გავლას ჩვენ, რომ ვიცნობთ სასუილლით დადგინებულთა, რომელთაც არც ესმით და არც სურთ, რომ ესმოდეთ სმა ცსოვართ თვისთა; ჰირბიით უგადრისათაც მიანიათ, რომ ყურნი ათსოვონ გულდაკებით ცსოვართა სმას! ცსოვართა ზღავილი რეგორდა მიანწევს მათ ყურთამდე!?

გავლად ვიტყვი: მწეემო კეთილო, შენ გიყვარდა გულით შენი სამწესო, მისთვის დაშვერ, მისთვის მიიღე

ჭირი და შრომა მრავალი, მის განათლებას სწავლა-განათლების მოფენითა, მის ზნი-ამადლებას, სულით განატიოსნებას შეაღიე დღენი შენნი; სოლო არა ესრეთ სასუილლით დადგინებულნი, არა ესრეთ; არამედ ისილა ქვეყანამ სასუილლით დადგინებულნი, რომელთაც, ნაცვლად სიყვარულისა, წყევს და შეჩვენება მიანადეს თვის სამწესოსა და მოუღვარებათა მოისსენეს სასელი მისი! შენ ესაჩხლებოდი ცსოვართა შენთა განსცდელის დროს და არ ანებებდი მათ შეკლს წარსატატებლათ; სოლო გამსცადა ჩვენმა უბედურმა ქვეყანამ სასუილლით-დადგინებულნი, რომელნიცა თვით არან მტატებულნი და მტრეტულნი თვის ცსოვართა! დიას, შენ მწეემო იყავ ჩვენი კეთილი და არა ჭავდი სასუილლით დადგინებულთა, არა ჭავდი მათ შენი მტკიცე და წრფელი სულითა, მსურვალე გულითა, განვითარებული გონებითა, ძლიერი და შეუზვარი სიტყვითა. ამ შენის სიტყვით ჩვენ შენივრათ გემოძღვრებდი სასარებას მცნებათ, სოლო ამავე შენის სიტყვით შეუზვრათ ამცნევი მვარ სიმართლესა ძლიერთა ამა სოფლისათა; ეს უგანასენელნი ზტივისცემით ისმენდენ შენს სიტყვას — რიდი ჭქინდათ შენი. დღეს გი მოგავლდა ეს შენი საჩხილი და მოგტრინით გამწარებულნი. დმერთო, გვისსენ ჩვენ სასუილლით დადგინებულთაგან, გვისსენ ჩვენ რეგულთა მწეემთაგან!..

მშვიდობით ჩვენო ღვთივ შემოსილო მწემს მთავრო! წარვედ მშვიდობით იქ, სადაცა სუფევს ნათელი მიჩრდილებული და სიმართლე უძლეველი; დაეპვიდრე იმ ბრწინვალე კრებულში, რომელსაც შეადგენენ დღებულნი ღვთივ შესოსილნი მამანი ჩვენის ქვეყნისა და გვირგვინოსანნი მოწამენი. წარსდევ ჰირნათლათ წინაშე ღვთისა დედისა, წინაშე ჩვენის მოცქულთ სწორ ნინასი და მისის წინამორბედის ანდროს ჰირველწოდებულისა; მიუთსარ მათ შენებურის სიწრფილით და სიმართლით, თუ რეგორ ემსაჭრე მათს ეკლესიას, ვინ იყვენ მტრინი მიკინვარენი ამ ეკლესიისა და რეგორ გემოდი შენ მათ; მიუთსარ ყოველი და შეკვედრე ყოვლად წმიდა ქალწულსა, რომ საფარველი თვისი ზტიოსანი გვლავ განჭვინოს თვის წილსდომილ ქვეყანას; გვექვენ შემწე, რომ ძაღლი და სიტსოველი იმ წმიდა ჭვარისა, რომლის ძაღლითაც წმიდა ქალწულმა ნინომ მიმოვლო ჩვენი ქვეყანა და გვასარა ქრისტი, იმ წმიდა ჭვარისა, რომლის ძაღლითაც ჩვენნი წინაშარნი კეთილ-ძმლებადენ და სმოწამეო გვირგვინით იშვობადენ დიდებულთა, იგი მადლი, იგი სიცსოველი გვლავ მოველინოს ჩვენს ქვეყანას! იყავ მეოს და მავდრებელი ჩვენი წინაშე იმ გამოცნობულის ყოვლად ძლიერებისა, რომელიც არის სათგოსინათლისა და უგვდაგებისა! სოლო ჩვენ აქ, ყოველთვის ვიწნებთ მტკიცეთ და ერთგულთა დამსრულებულნი შენი წმიდა სსენებისა ღოცით, გურთსეკით და სასოებითა.

სიიყვანე თქმული თავი. ვასილ გიორგის მის მარჯვენა გუნდისგან განსხვავების გამოხატვის დასათვალისწინებლად.

გეტარ ხსენებულთა, დაუფიქრო და სასიქადულთა, ჩვენთა საყვარელთა მღვდელ-მთავართა გავრცელებული!

აი, უკანასკნელი წამი, როდესაც მთელი საქართველოს მრავალ კუთხიდან მოსული ხალხი, დიდი თუ პატარა, ქალი თუ კაცი, საერო თუ სასულიერო პირნი, სხვა-და-სხვა წოდების და დაწესებულებათა წარმომადგენელნი და მათ შორის ჩვენიც, როგორც თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთაგან მოგზავნილნი, თავიანთი ცემით უკანასკნელათ ვესალმებით შენს წმიდა გვამსა.

მართალია, შენს სიცოცხლეში არ გიყვარდა და თავს არიდებდი ასეთი გრძობის გამოხატვას, გამოხატვას გრძობისას მათგან, რომელნიც შენდამი პატივისცემით და სიყვარულით იყვენ აღდგინი, მაგრამ მაინც სრულიადი ქვეყნის ქვეყნის არ აგცდა ეს დიდებული საქვეყნოთ გამომჟღავნებული საერო თანაგრძობა.

რა არის მარჯვნი ასეთი ჩვენს ისტორიაში უმაღალითა მოვლენისა?

ამ საგანზე მრავალ-ფეროვანი სიტყვა ითქვა, როგორც დღეს, ისე ამ უკანასკნელ ხანებში და ამ სიტყვებში ნათლათ და ცხადათ ინატება სურათი შენი წმიდა კაცობისა, შენი მოქმედებისა. რაღას და ეუბნებთ იმ სიტყვებს, შენი ცხოვრების ზედ-მიწევნით გამოხატულთ? მაგრამ მაინც გზას ვერ აუუქცევთ იმ უმთავრეს ღირსებას, რომლითაც იყავ შენ განსჯეალული.

შენ იყავ ნამდვილი ქრისტიანი და მიტომაც მტკიცეთ და შეურყვევლათ ასრულებდი მაცხოვრის მცნებას „შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი თვისიო“.

მართო სიტყვით არა, არამედ საქმით, სრული შენი ცხოვრებით, შენი მოქმედებით ცდილობდი მტკიცეთ და წმიდათ დაკეცვა და აგვარულეობა ეს წმიდა მცნება ჩვენი მაცხოვრისა, და როგორც ერთი გამოჩენილი ბუნების მეცნიერი ამბობს: „მტერი ჩვენი მტრებისა, ჩვენი მეგობარი არისო“, ისე შენ, გამოხველ თუ არა სამოღვაწეო სარბიელზე, ნათლათ დაისახე, რომ შენს მოყვასს მრავალი მტერი ეხვია და მათ შორის უპირველესი ადგილი ეკიბრა სიბნელეს, უმეცრებას, უსწავლელობას და შენც მყისვე სასტიკი ბრძოლა დაუწყე ამ ზემო ჩამოთვლილ მტრებს და დაუძინებელ მტრათ მათ გამოეცხადე.

და აი, ამით შეიქენ ხალხის საყვარელ მეგობრათ, ნამდვილ მამათ. მთელი შენი სიცოცხლე მას მოანდომე, რომ სიბნელეში ნათელი შევეტანა, უმეცრება და გემხო, ხალხში განათლება გავვერცხვებინა. სიკვდილის ქვეშაც კი, როგორც ნამდვილმა ქრისტიანმა, ნამდვილმა ბერმა შენს ღირს ნათესაობას გამოსწორე და რაც გებადა შენი ხალხის გონების განვითარებას მიანიჭე, შესწირე.

და აი, ახლა ის ხალხი, რომელიც ზღვასავით ღელავს შენს წმიდა კუბოს გარშემო, თავიანთი ცემით და სასოებით გადიდებებს და ჩვენთან ერთათ წრფელი გულით გეუბნება: საუკუნოთ იყოს სახსენებელი შენი, ნეტარ სახსენებლო, ჩვენი სასიქადულო გავრცელებული!

იმერეთის ეპისკ. გაბრიელის გარდაცვალებამზე *)

სასიქადულო მოძღვარი,
უაღრეს ბუნებაანი,
დიდება ქრთველთ ერისა,
ნათელი გონებაანი.

მართალი, წმიდა, უმანკო,
მტკიცე, გულე შეურყვეველი,
დიდი მქადაგი ქრისტიანი,
თვით სიბრძნე დაუღვეველი.

უსკად კეთილის მთესველი,
„ტაღანტი დაუმალავი“,
ღამზანი თვისთა სამყვითათა,
მუშაკი დაუღალავი...

მამა და მზრდელი ობოლთა,
გაჭირვებულთა მოწყალე,
ვისგანც აღზრდილხ ურცხვად
ღამზათა შვილნი მოსწავლე.

უოკლად სამღვდლო განბრეულ,
ცისკარი მანათობელი,
აქ განისვენებს უძრავათ,
ანა ჩვეულებურ მსომბოული!

ან ისმის ცისკველს მყოფელი
დღეს მისი სიტყვა მქუხანე.

*) წავითსულია დასაფლავების დღეს.

გარსკვლავი ჩაქქრა, ქართულთა
წყვლიად გზის სსივ-მომივინარე.

საღსის ერთსულათ გარდაქმნის
მიზეზი ქრისტეს რჯულია,
და, თუ ერს რჯული სუსტათ რწამს,
ყოველის მსრით დასაგრულია.

დღეს რჯულის თავი დაგვარკეთ:
მოდვარე ქრისტეს მცნებისა,
რჯულის ბეჭედი, სიმტკიცე
ერობა-საღსრისნობისა.

დაგვარკეთ, ცხოვრების სიდათ
და ზეცის კიბეთ საწამი.
საგრძნობელია დღეს ზეენთვის
და საგადაღო ეს წამი.

ყოვლად სამღვდელო! ცხოვრების
დღენი აზრდილებერ ჰქრებთან,

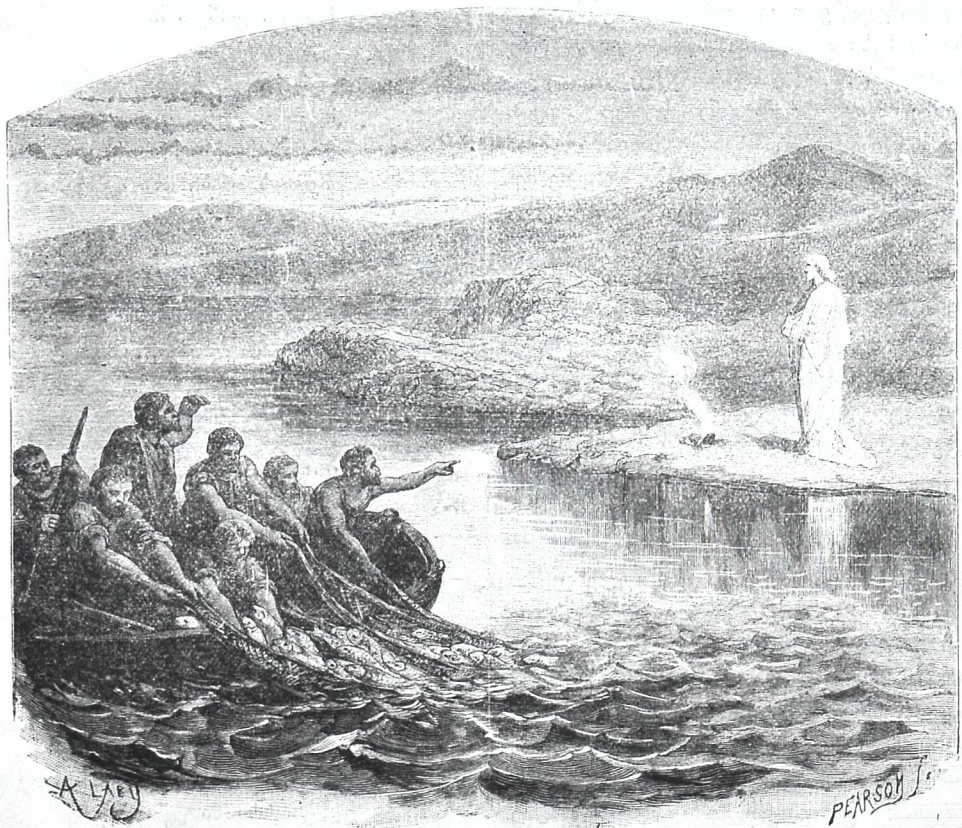
მაგრამ საქმენი კეთილნი
მუღამ, უგვლავათ შთებან.

შენს სსოგზას უგვლავ ჰყოფს შენი
ძვირფასი ქადაგებანი,
სიცოცხლის დაუზოგველათ
სამწესოსთვის თავდადებანი.

ერის ზნეობრივ წვრთნისთვის
შეურყეველი მსნეობა,
მათი გონებრივ წინ სვლისთვის
უსაზღვრო მიღეთა მძლეობა.

სუსტი გაღამი ვერ აღწერს
შენს ღვაწლსა ათასფეროვანს.
სრბას შენგან აღსრულებულსა
ვერ დასდებს მსჯავრსა ჯეროვანს.

მაგრამ, ქართველი სანემდე
ქართველობს შირონცხეული,

იესო ქრისტე და მებადღერნი.

მანამ მათს გულში დაძებო
ვით სავტი დასვენებული.

უკანსკელ გოსოვთ: დაგლოცო,
გაგაუროსთე სვეულებურიო,
ნუ მოისვენებ ჩვენს ცდამებს,
ცოდვილნი, ქვეყნის შეილნი ვართ.

შენ გსურდა სწორ გზასე გვეგლო,
ჩვენ მანც მრუდეთ ვვიდოდით!
მეცნათ გავმსკლდი სიავეს,
ჩვენ კვლავ სიავეს ვცდილობდით...

სხვა მრთავც ბუერი ნაღველი
შეგასვა მრუდე სოფელმა,
ბუერს სძლიეთ, ბოლას საწუთრომ
დაგძლია დაუნდაბუელმა.

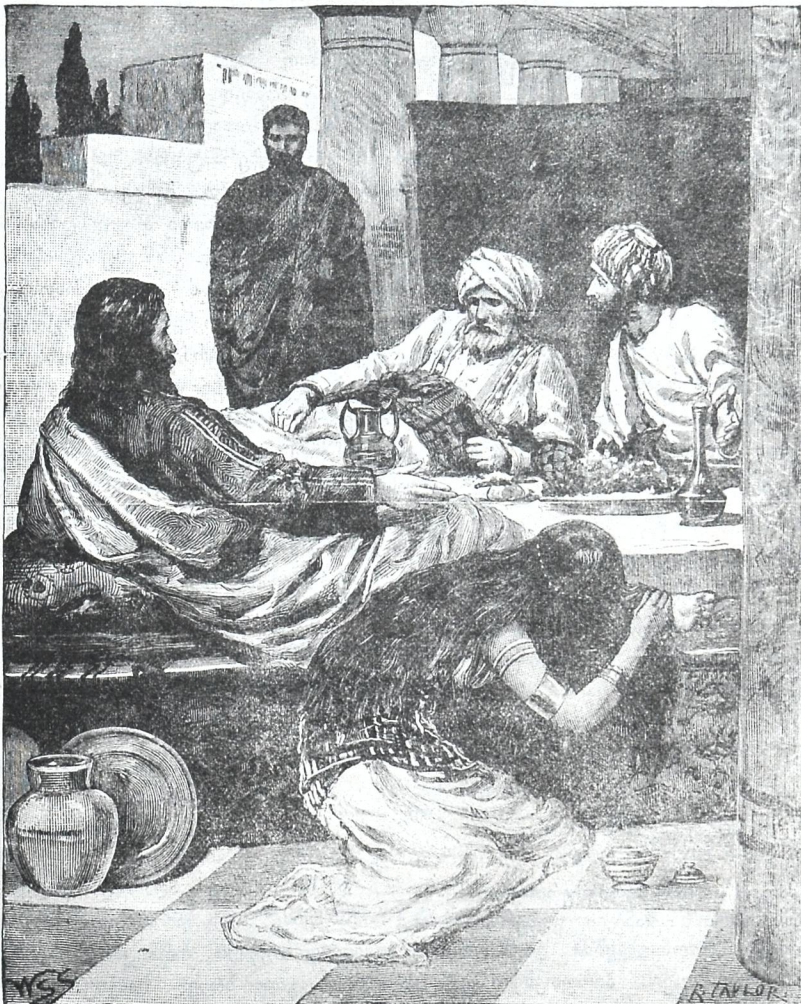
დიდებ უჩველად ვოფილს
შენს სსსელს, შენს ღვაწლს ნიჭიერს!
ვევდრე ღმერთს, შევვინდლს
ვითარცა კაცთა მიწიერს.

ოდეს სავიერი ზანსცემდეს
ქვეყნას ოთხივე კუთხითა,
ქრისტიე მოვიდეს ქოროთ
დიდებითა მით უსვითა,

მსაჯულათ დაჯდეს, ცოდვას მადლს
ანხვედეს განთღვეული,
ჩვენც წარგვადგინე იმის წინ
უძვირგლოთ, განმართლებული,

დაწარქე მაცხოვარს, იესოს:
აჲჲ შე მოხა შენია,
და რომელ მომეც სამწყსოთა
აჲჲ ეს შენი ჩემნია.

რ. სავანოსელი.

მოუხდა ღვდკაცი, რომელსა აქენდა ალმასტრი ნელსაცხებელია მრავალ
სასყიდლისა, და დაასხა თავსა მისსა ინახით მჯდომარესა (სახ. მათ. თ. 26).

სხვა-და-სხვა ამბავი.

მართებლობას გააღწევეტია დაარსოს ქ. თბილისში სამეურნეო სასწავლებელი საშუალო ტიპისა. სასწავლებელი მუშტაიდის ბაღის შენობებში იქნება მოთავსებული.

* *

ეჩმიაძინიდან სწერენ გაზ. „არძაგანს“, რომ ამ დღეებში ეჩმიაძინის მონასტრის ახლოს უპოვიათ მიწის ქვეშ სახლი, რომელშიაც ყოფილა დაცული 975 სხვა-და-სხვა ჭურჭელი. მეორე დღესაც უპოვიათ 345 კიდე იმგვარივე ჭურჭელი. ეს სახლის ავეჯი სულ ძველებურია და უქეტესი ნაწილი არის სპილენძის ლანგრები, საინები, ქვებები, ჯაჭვები და სხვა რკინის ნაჭრები. აუარებელი ხალხი დაიარება მათ გასაშინჯათ.

* *

შემოსავალი სახელმწიფო ტყეებისა 1895 წ. ყოფილა, როგორც ჩანს თბილისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა სამმართველოს ანგარიშიდან 245,000 მან. წინა წლებზე 40,000 მანეთით მეტია.

* *

ჩვენ მივიღეთ სახალხოთ გამოცემული მე-8 ეწიგნაკი: ამბავი „შალვას ნანახი ხატი“ და პოემა „მოხუცის ნათქვამი“ ვაჟა-ფშაველასი. სასურველია ხალხთან დაახლოებულმა პარტებმა გამოთქვან თავიანთი აზრი, თუ რამდენათ აკმაყოფილებს ამგვარი წიგნაკები ხალხის მოთხოვნილებას.

* *

ბაქოში გამოუციათ ბ. ტაგიევის ხარჯით ლეონ ტოლსტოის ცნობილი კომედია „პირველი არაყის გამომხდელი“. კომედია უთარგმნია თათრულათ ბაქოელ მასწავლებელს შ. განიევს. წიგნაკს უფასოთ აერცვლებენ მაჰმადიანთა შორის.

საყურადღებო ამბები.

მ. განჯა. 3 მარტს ადგილობრივ ერთ-ერთ საუკეთესო სასტუმროში განჯის გუბერნატორის კანცელარიის მოხელეებმა გაუმართეს გამოსათხოვებელი სადილი თავის პირუთენელ უფ-

როს, ამავე კანცელარიის მმართველს, ბ-ნ ალ. სარაჯიშვილს, რომელიც ამ ჟამათ აქაურ საგუბერნიო სამმართველოს „სოვეტნიკათ“ იქმნა დანიშნული. ამ ნადიმზე საპატიო სტუმრებათ მოწვეულნი იყენ განჯის გუბერნატორი თ. ა. ნაკაშიძე, რომელიც ავთიმყოფობისგამო, სამწუხაროთ, სადილს ვერ დაესწრო, ვიცე-გუბერნატორი ბ-ნი გ. იაკობსონი, და სხვა წარჩინებული პიონი.

ორ საათზე სასადილო ოთახში შემობრძანდა თვით ბ-ნი სარაჯიშვილიც ორი დეპუტატიურთ, რომელნიც საზოგადოების მიერ მისდა მოსაყვანათ იყენ გაგზავნილნი, და ცოტა ხნის შემდეგ სადილიც გაჩაღდა. სადილმა, მხიარულათ ჩაიარა; ეს მოსალოდნელიც იყო, რადგან ალ. სარაჯიშვილი ყველასათვის საყვარელი პირია. სიყვარულის და პატივისცემის დამსახურება კი შეუძლია მხოლოთ მას, ვისიც გულში სიმატლის ლამპარი ღვივის, ვინც მხოლოთ კეთალ და სწორ საქმეს ემსახურება და არა პირადობას. ამიტომაც გრძნობით წარმოთქმულ სიტყვებში ნათლათ იხატება წუხილი: დიახ, დღეს ეშორდებით არა მარტო სწორს და პირუთენელ უფროსს, არამედ მოსიყვარულე ძმას, ამანასს და მეგობარსო. სადალზე წარმოთქვა სიტყვა აგრეთვე ბნმა ვიცე-გუბერნატორმა, რომელმაც სხვათა შორის დაახლოებით შემდეგი განმარტა: მე როგორც გხედავთ, დიდი პატივისცემა და სიყვარული გკონიათ „ჩვენი ალექსანდრე ივანიჩისა“. თქვენთვის, რასაკვირველია, საძველია ამისთანა პარის მოშორება, მაგრამ ამასთანვე მასაც ნუ დაივიწყებთ და დარწმუნებულნი ბრძანდებოდეთ, რომ ჩვენც არა ნაკლებ თქვენზე გვიყვარს და კიდე უფრო მეტათ შევიყვარებთ იმ ალექსანდრე ივანიჩს, რომლის ჩვენს წრეში საერთო უღლის საწვეათ შამოერთებას ასე მოუთმენლათ მოველოდითო. სხვა სიტყვებში აღნიშნული იყო აგრეთვე, რომ ბ-ნი ალ. სარაჯიშვილი არა მარტო იშვიათი მოხელეთაგანია, არამედ ღირსეული მამულიშვილიც, რომლის მოღვაწეობას არა უკანასკნელი ადგილი უჭირავს ქართულ საკრიტიკო ლიტერატურაშიო.

საზოგადოება საღამოს შვიდ საათზე დიდათ ნასიამოვნები დაიშალა.

ა. ყუმიისთაველი.

* *

დ. სონი. წელს აღარ დაიშალეს აქაურმა „ვაკურ ჩარჩებმა“ და ჩამოზიდეს აბრეშუმის თესლი, რომელიც საეჭვოა, რომ კარგი იყოს. იმედი გვაქვს, აქაური ადგილობრივი ბოქაული ყურადღებას მი-

აპრობს და არ გააყიდვინებს შეუმოწმებლათ თესლსა.

როგორც გადმოგვცა „მეაბრეშუმეთა პირველ ამხანაგობის“ მმართველმა, მას ექნება ნამდვილათ შემოწმებული და სალი თესლი სამი ათას კოლოფამდე.

მ მარტს, ს. კუნში, ამ „ამხანაგობას“ თავის საკუთარ სახლში ქონდა წლიური კრება, წაიკითხეს ანგარიში, რომელმაც ნათლათ დაგვანახვა მთელი წლის წარმოება; კრება დიდი სიხარულით დამალა.

ამ კრებამ დაადგინა სხვა ადგილებშიაც გაავრცელოს თავის წარმოება და კიდევ დაბეჭდოს მეორე ათასი წილის ბარათები. დიდი ალტაცებით მადლობა განუცხადეს „ამხანაგობის“ მართველს ბ-ს წერეთელს. ხალხი ბევრი დავსწრო, მაგრამ უფრო მეტი იქნებოდა რომ წვიმას არ დაეშალა.

კასიგო გუბელი.

* *

ჩვენ მივიღეთ შემდეგი წერილი:

მოწყალეო ხელმწიფე. ქალბატონო რედაქტორო!

ამ წლის იანვარსა და თებერვალში თოვლითა მთელის ზუგდიდის მაზრის მცხოვრებთ დიდი ზარალი მისცა და იმსხვერპლა რამდენიმე კაცი. თოვლის ქვეშ არის დამარბული 52 სული ორივე სქესისა და ურცხვი საქონელი, სიმინდი, ჩალა, თივა და სხვა. მცხოვრებნი უკიდურეს მდგომარეობაში არიან ჩაცვივნი. ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის განკარგულებით დაარსებულ იქმნა ადგილობრივი კომიტეტი დაზარალებულთა დასახმარებლათ. თანახმად დადგენილებასა აღნიშნულის კომიტეტისა, მოგმართეთ თქვენ, მოწყალეო ხელმწიფეო. და უმორჩილესათა გთხოვთ მიიღოთ თქვენს რედაქციაში ხელის მოწერა შემოწირულებათა ვაჭარებულთა სასარგებლოთ და შემდეგ შემოწირულებანი გამოგზავნოთ დ. ზუგდიდის მაზრის სასამართლოში.

დავითები გულითადათ თქვენი პატივისცემული თავმჯდომარე კომიტეტისა, ზუგდიდის მაზრის მმართველი, თავადი დადიშქელიანი.

ორრიოდე სიტყვა განსვენებული გაბრიელ ეპისკოპოსის შესახებ.

1895 წელს მძვინვარეობის დროს თვისი ბრძანებით, მრავალს აღუწერია ცხსრე ცრემლები და მრავალს

გულ მამულისთვის სსსარგებლო შეიღებს გაუთხარს სამრე და გამოასაღმა წუთისოფელს. ვინც აქ დაჯრნით, გულს-სელ დაჯრეფილი ვეკედრებოდიო ღმერთს, რომ აუბრებია ჩვენგან ეს საზარელი და გაუტანელი წელიწადი და მომავალს შეეცვალა ჩვენი მწესობა მხიარულებათ. მაგრამ ამით! — ნათქვამია: „კვის გვეყრე და უის შეეყარეო“. სწორეთ ეს ანდაზა აგვისდა. დადგა თუ არა ასლი წელი, გამოკლილი ჭირი და მწესობა ადარგვამბა, მან ისმარა ენერგიული დონის-ძიება და დასაგრული შეელის მაგიერ მკაცრი და სსსტიკი სსსჯელი მოგვეყენა, გამოკლამათა წარსულ წელს და თითქმის ვინით ეუბნებოდა: ახა შენ და ახა მეო. თუმცა წარსულმა წელმა ნიაღვრებით აგვადება სელი ნამუშევარზე სინჯისდას იმედი მოგვისპო, ახალი წელიწადიც არ ჩამოაჩნა მას. ამან სულ სსვა სსსჯელით ინება ჩვენი დასჯა. უელამდე თოვლით აგვავსო და ერთბაშით სსსტიკი თავზანი დაგვცა: მოგვისპო გზები, ჩაგვიტყრონა სსსლები და სს. რაც შეესება სიკვდილით დასჯას, თუმცა წარსულ წელს არ დაუყრია სიკეთე, არც ახლამ შეგვიბრუნა, გადააჭარბა კიდევ, დაფარა მთელი სასარგებლო გლავის სეწარით და გამოგვგლავა სელიდან ეოვლად პატიოსანი, მამულისთვის თავგანწირული, მშობელი, მოსარჩლე ობოლთა და ჯგირვთა, სხეობისა და კაცობრიობის აღმადგენელი დაუღალავი მღვდელთ მთავარი მამა გარბიელი.

განსვენებული იყო ერთბაშით ერთი მაგალითი, რომელიც ჩვენთვის ხატება იყო სითვადანისა, შრომის მოყვარეობისა და ღვთისა და ერისადმი სიყვარულისა. ის მსახურებდა სიმართლას, დეკანია ეოველ გვარ შურისძიებას და აკაცობას, არ ატყვავა ეურადღებას გარეგან სიმშენიერეს, ამოსებოდა სადათ, რომ გოტრ უბრ-ო მწირი და მნასკელი, განსაკუთრებით სსშინათ, სშირათ ვერ წარმოადგენდა, რომ ის მამა განბიელი იყო. აი, სწამსტიტი მაგალითი, რომელიც გვიტყვიებს მის თავმდაბლობას.

ერთ შევნიერ განაფსულის დღეს ერთი მოსწავლე თავანი, რომელსაც ჭიონდა სურვილი გაეგრძელებია სწავლა-განათლება და გაეგონა, რომ მამა განბიელი შემწეობას აძლევს ამ მხრით ეველსო, მოვიდა მამა განბიელთან სათხოვნელათ. მოსწავლე ავიდა სასლის ბაღვონზე თუ არა, უეცრათ წამოვარდა კეპერითელა ქოფავი. ამ მოსწავლეს ისე ეშინოდა ძაღლისა, რომ, თუ ძაღლი სადმე ეგულებოდა, იმ ქუჩაზე ადარ გაეკლიდა. შისისგან ზარ-დაცემულმა მოსწავლემ ვერა მოასერსა-რა, უცრათ ასტა გრძელ სკამზე და იქიდან მორთო სსშინელი ღრიალი: მიშეკეთ, ძაღლემამ შემწამესო. ამ ხმაურობას მამა განბიელმა მოჰგვარა ეური და იმწამსვე იქვე გაჩნდა. მას ეცვა ძველი ბამბაზის ასალუსი (კაბა), თავზე ესურა ძველებური ფაფახი, წელზე ჭიონდა შე-

მორტყეული გრძელი ფიგურისანი სარტყელი და ფეს-
ბზე ეცვა ძველი ქოშები. დაინახა თუ არა ემაწვილმა
მამა გაბრიელი, შესძახა: „ბურო, რას გზერებულხარ, მა-
მაშორე ძაღლი!“ ამდროს მამა გაბრიელი მიუხსლოვდა
ემაწვილს, ძაღლი მოაშორა და დიმილით უთხრა: „ჩა-
მოდი, შეილო, ნუ გეშინია.“ ემაწვილი კანკალით ჩა-
მოვიდა სკამიდან და უთხრა მის წინ მდგომ მამა გაბ-
რიელს, რომელიც მას მოსმასსურე ბერი ეგონა. „ბა-
ტონი, შინ ბრანდებუა? გაბრიელმა ჰკითხა: რა საქმე
გაქვს? ემაწვილმა მიუგო. „ცოტა რამ სათხოველი მაქვ-
სო და, თუ შეიძლება, მოასხენეთ.“ გაბრიელმა მიუგო.
„მაინც მითხარით, რა თხოვნაა?“ მოსწავლეს გული მოუ-
ვიდა და უთხრა: „რა შენი საქმეა, ბურო, რა გაქვს
სათხოველი! შენ გეუბნები შედი და მოასხენეთო.“
გაბრიელს დიმილი მოუვიდა, ემაწვილს სელი დააღვა
თავზე და უთხრა: მე ვარ, შეილო გაბრიელი. რა საკვირ-
ველთა, მოსწავლე იმ წამსვე ტუდ მდგომარეობაში ჩავარ-
და, ბოდიშით ფეს ქვეშ ჩაუვარდა მამა გაბრიელს და
სელებზე ეამბოხა. მამა გაბრიელმა ემაწვილი ფესზე წა-
მოაყენა და მიიწვია ოთახში, სადაც მოსწავლეს მრავალი
უქადაგა და შეძვეტ კაყოფილი გაისტუმრა.

აი, ასე თავმდაბლი იყო განსვენებული, ყველას-
თვის შემწე, მატყვის მტყეელი და მიძღუბი. გაუმდაჯარმა
სიკვდილმა მოგეტაცა იგი...

ნეტარება მის ნათელი შემოსილ მარჯვენას და
საუკუნო განსვენება დაუიწყო მღვდელ-მთავარს...

— სი. სოშ — ა.

ზ ა მ თ ა რ ი.

(კუძღვნი ჩუი საუკარელ მსწავლეებს ივ. ზ. რას — ილს).

ოჰ, დმერთო ჩემო! რა რიგ გრქელდება
ეს დაწვევლილი ცივი ზამთარი!
სიცოცხლისგან თვალთ მიხსნაღვდა,
გულზედ მწვება ნაღველი, ძმარი.

მრღვი დუნდება, სისხლი მიშრება,
ვტრძნობ — ანაღას არის აღსასრულია,
მაგრამ გინდ მოკვდე, არ შეუიქრება,
ოდონდ მოვიდეს გაზაფხულია!..

მაცოცხლებელი მისი სხივები
სამარეშიც კი ჩამომწვდებიან
და მშინ ვივტრძნობ, რომ მომქეპი
სასისარული უამს ღირსებია...

ბ. დავითაშვილი.

ნ უ შ ო.

(მოთხრობა)

არეთუბანში, ბუჭყიანთ სახლის მხრიდან
ორბელიანთ სახლებისკენ რომ გაივლით,
მარჯვნივ ვიწრო ქუჩას დაინახავთ, რომელიც
მტკვარზე ჩადის. მტკვრის ნაპირი აქ დაქანებული
სალი კლდისაგან შედგება. მდინარის ტალღები კარგ
მანძილზე ასველებენ ამ კლდეს. არ ვიცი, ახლაც
არის იმ ადგილას მორევი, თუ წყალმა წალამა, ად-
რე კი იქ საკმაოთ დიდი მორევი იყო, რომელიც
მდორეთ ტრიალებდა, დიდ ადგილას უვლიდა გარს,
შუაში ღრმით იხვევდა წყალს და აქოჩქოჩებდა. მო-
რევი კარგ სიკეთეს უმერებოდა გარეთუბნელ ლა-
რიბ ხალხს.

ეს ხელმოკლე ხალხი მოსახლეობდა ენქის
მოედნიდან დაწყებული ორბელიანთ სასახლებამდინ.
ისინი ძალიან ეტანებოდნენ ამ ადგილს, რადგან ბა-
ზარზე და წყალზე ახლო იყო, შუა ქალაქი ზედ ეკ-
რა და თანაც აქ ძველი შენობები იდგა წერილ სად-
გომებათ დაყოფილი, რომელიც იათ ფასათ ქირავ-
დებოდნენ. მართო შიგა-და-შიგ თუ ერთი დიდრონი
სახლები. კიდევ იმისთვის მოწონდათ ეს უბანი, რომ
აქ ერთბაირი ხალხი სახლობდა, ცხოვრება უფრო
სოფლურათ ჰქონდათ მოწყობილი, ყველამ იცოდა
ერთმანეთის გარემოება, ერთმანეთის ავ-კარგი და გა-
კარებაში დაუხმარებელს არ დატოვებდნენ არავის.
ბევრჯელ მინახავს, რომ ღარიბ ოჯახს უფრო მეტი
ქირის გაღება უმჯობინებია სხვა უბანში გადასვლას.

— გაჭირება რომ დამადგეს რამე, ვიცი მაინც,
მეზობლები ხელს მომამწვდიან; სხვა უბანში აბა ვის
მეადდე კარს? უთქვამთ ამისთანა შემთხვევაში.

გარეთუბნელები უმეტეს ნაწილათ ქალაქის
გარშემო სოფლებიდან იყვენ ჩამოსული. როცა
ოჯახი ჰკარგავს უფროსს და ევლარ უძღვება მინ-
დორს, ევენახს, საქონელს და სხვა სოფლურ საქმეს,
მაშინ ქერივი სოფელ-ში ბინასა შლის, ქალაქს მია-
შურებს რომ ემაწვილების შაგირდანიოთ და თავისი
ხელსაქმით თუ ფესზე გარჯით იცხოვროს, — მეტად-
რე მაშინ, თუ ქალი ქალაქიდან არის სოფელში გა-
თხოვილი. ეაყები წამოგსწრებიან ამისთანა ხალხს —
ცოლებს ხშირათ თავიანთ სოფლიდანვე უთხოვენ,
ქალები წამოგსწრებიან — ქალაქის მუშა ხალხს აძლე-
ვენ. ხომ დლიური შრომით ცხოვრებენ, მაინც ცდი-
ლობენ სოფელელებზე მაღლა დაიჭირონ თავი; ხან-
დისხან კიდევ დასცინიან სოფელელებს, თუმცა თი-
თონ მართო სიდატაკით არიან იმათზე დაწინაურე-
ბულები და თვალთ სოფლისკენვე უჭირავთ.

აი ამ ლარობ ხალხისათვის მოჰქონდა იმ მოკრეცს საკეთე მტკვარი რომ აღიდებოდა და ქალებიდან ნარიცს მოაქანებდა, მორევა ჩაჩხვედა ამ ნარიც შეშას და კარვა ხანს ატრიალებდა; უფრო მომცრო ტოტები და ნაჩხები ნაპირხედაც მიჰქონდა. სწორეთ ამ დროს ელოდა ხელმოკლე ხალხი: ჩადიოდენ წყალზე და იჭერდენ ნარიცს; შეშის ყიდვის ილაჯი რომ არა ჰქონდათ, იმით ითბობდენ საქმელს თუ წყალს. ამ საქმეს უფრო დედაკაცები და ბავშვები მისდევდენ, რადგან ვაჟკაცები სისხამილიაზევე გადიოდენ სამუშაოთ. ამ გეგართევე შოულობდენ შეშას ლარბი მოსწავლეები, რომელნიც ცხოვრებდენ გარეთუბანს რამდენიმე ერთათ პატარ-პატარა ოთახებში, ან რომელნიც შეჰპარებოდენ თავიანთსავეთ ლარობ ოჯახებს.

მტკვარზე ჩასავალ ქუჩაზე, თითქმის მდინარეს პირას იდგა მაგდა ძამიაშვილის სახლი, ერთი მოგძო ოთახი მიწური ბანიოთ. სართულს შუაზე შუშაბანდით დახურული დარბაზული სანათური ჰქონდა დატანებული. ოთახი აქედან ნათდებოდა, რადგან ორი პაწაწინა ფანჯარა, რომლებიც ოთახსა ჰქონდა ეზოს მხრივ, კრამატიო დახურული საჩენით იყო დაჩრდილული და საკმაოთ ვერ ანათებდა ოთახს. პაწაწინა ეზო ფიცრულით იყო შემოზღუდული, ფიცარი ალაგ-ალაგ ჩამალოყო და აყრილიყო, ეზოს ვეებერთელა ჰისკარი ეზა, რომელიც თითქმის ახალი იყო, ჯერ წამალიც არ გადასელოდა. ალაყაფის კარებისთვის ზევიდან თუნუქა წაეკრა და თავდაყირა დასმული ლურსმები გაემწკრივებიათ. ეს კარები ძამიაშვილმა მაშინ გააკეთა, თავის რძალს რომ გეყარა: უნდოდა ნიშნი მოეგო განაყოფისათვის, მაგრამ კარი პატრონსევე უსიებდა გულს მას აქეთ, რაც რძალმა დასციინა: გაუფთხილდა, მაგ კარებიდან სახლი არ გაგეპაროსო. ცხონებული ფიქრობდა სახლიც გაეახლებოდა, ეზოსთვინაც ქეთიკირის გალაგანი შემოგეტყუა, მაგრამ აღარ დასცალდა: ხარაჩოებზე მუშაობის დროს გაცივდა და მოკვდა. დარჩა ახალგაზდა ქერავეი მაგდა ცხრა თვის ბავშვით ხელში.

ქალმა თავი დადო და გადასწყვიტა მთელი თავისი სიცოცხლე პატარისათვის შეეწირა; მთელი თავისი იმედი თავის პატარა ნუშოზე დაამყარა. შეენიერი ხელსაქმე ცოლად, მეტადრე ჩიქილ თასაკრავის კერეა; ჩაუჯდა საქმეს და ისე ინახავდა ოჯახს. ძნელი იყო, ძალიან ძნელი დილით საღამომდინ ქარგის ჩაცქერა, ან ნემსის წვალეობა და თან ყმაწვილის მოვლა; ხანდახან მხნეობაც ღალატობდა ქერიც და ილაჯ-გაწყვეტილს მკლავები უდუნდებოდა, მაგრამ პაწაწინა ნუშოს ღიმილი ისევე ფთებს უსხამდა დაქანცულს, მხნეობას უორაკეცებდა. ჰერი ხომ თავისი

ეისი ჰქონდა, ხელ-საქმითაც იმდენს შოულობდა, რომ შეეძლო როგორც იყო ეცხოვრა. პაწაწინა ქალს არაფერი არ აკლდა; დედა თავს ველებოდა იმას, ციეს ნიავს არ აღენდა, ფარეანასავეთ ზედ დასტრიალებდა. მეზობლები რომ შევიდოდენ და სიყვარულით მიუალერსებდენ ფაქიზათ შენახულ ბამბის ქულა ყმაწვილს, იმას დედას გული ულიმოდა, საამაყესა გრძნობდა.

ბეერს ეტრა მაგდაზედ თვალი, ბეერმა შესაფერმა კაცმა ითხოვა ის, მაგრამ ქალი უარზე იყო, არა თხოვდებოდა.

— ხელობით კი, მართალია, არ ჩამოუვარდება ცხონებულს, მაგრამ, ვინ იცის, რა ხასიათი დაიჭიროს. ვაი, თუ ქობიც ხელიდან გამომაცალოს, ჩემი ნუშოც შეიძულოს, მომთხოვოს, რომ გული ავიყარო ამაზე, იტყოდა მაგდა და სიყვარულით ძიუბრუნდებოდა პატარას:

— არა, ჩემო გერიტო, ჩემო ქაბატონო, შენთან არავის არა აქვს ხელი, დედა შენი შენ არავის არ დაგაჩაგვრინებს.

— აგრე რომ ლაპარაკობ, ქალო, განა არ იცი, რა ღეთისნიერი კაცია ნალბანდიანთ ნინია, ან ღურგლიანთ ვანუა, ეტყოდა წყენით მაქანკალი.

— რა ვიცი, ქაჯან! ხომ მოგეხსენება გველი გარედან არის ჰრელი, კაკი შიგნიდანაო, მიუგებდა მაგდა და უფრო მარდათ, თითქო გაჯავრებით, აათამაშებდა ნემსს.

II

გარეთ-უბნელებს დილიდანვე დიდი მისვლა-მოსვლა ჰქონდათ ერთმანეთში, მეტადრე ხშირათ შედიოდენ მაგდა ძამიაშვილის სახლში. მხიარულათ იყვენ. დღეს გარეთ-უბნიდან ხარუხუში მიჰყავდათ გეგენას ძმისწული კაკატო და იმის მზადებაში იყო უბანი: არ უნდოდათ ხარუხულებს ენახათ იმათი ნაკლულევენება და დაეძრახათ ისინი.

ობოლი კაკატო თავისმა ბიძამ ჩამოიყვანა სოფლიდან. გოგო იზდებოდა ბიძის სახლში. კარვა მოღერებული იყო, როცა ისევე პერანგა და ფეხშიშველა დარბოდა. ძალიან დაუდევნელი კაცი იყო ეს გეგენა. პატარა ჩამოყვანათ სოფლიდან, ხელობაზე მიეცათ, ათასნაირი ხელობა გამოეცეალა. მერმე ზესიძეთ შესულიყო. ცოლის სიკვდილს შემდეგ სამ ოთახიანი ძველი შენობა დარჩენოდა. ერთ ოთახში თითონ ცხოვრებდა, მეორე ოთახში მღვპური შეიდა აბაზს აძლევდა თვეში, მესამე ქუჩისპირა ოთახი მანეთნახევრათ ქირავდებოდა. თითონ გეგენას ძილი აწვა სენათ: სულ ეძინა; დღე, ღამე იმისთვის ერთი

იყო. საქმე ჭირით ეჯავრებოდა. ოთახის ერთ კუთხეში ბადე, ნესკაეები და ტილოს პარკი ეკიდა. სახლის ქირა და ეს ბადე აცხოვრებდნენ იმას, როცა გროშები გამოაგლეოდა და მეზობლებიც ევლარ მი-ახერხებდნენ კერძი მიეწოდებიათ, დაიძვრებოდა ადგილიდან; ჯერ მუხლებზე ხელ შემოხვეული იჯდა კარგა ხანს, უაზროთ გასცქეროდა კედელს, მერე წამოდგებოდა მთქნარებით, ჩამოიღებდა ბადეს, ვაშლიდა, დაუწყებდა შინჯვას, მთელი საათი ათვალიერებდა; ბოლოს ამოიოხრებდა და გასწევდა მტკვრისაკენ. საკვირველი მარჯვე ხელი ჰქონდა: უთუოთ გაავსებდა პარკს თევზით. მერე ისევ ძილს მიეცემოდა. სოფლათ მამული დარჩენოდა, მაგრამ უპატრონობით გვერანებულოყო. გვენა ხანდისხან მოიგონებდა სოფელს, ჩაიცვამდა ყურთმაჯიან კბას, ყაფლიან წაღებს, ტერნოს ახალუხს, შემოირტყავდა ვერცხლის ქამარს, დაიხურავდა ბუნრის ქუღს და გასწევდა. თავის მამულს რომ ნახავდა, დაიწყებდა:

— კაცო, ე ვენახი რომ გაგიტიალებიათ, მიწებს რომ ხან ერთი ხნაეთ და ხან მეორე, სახლი რომ სატუსალოთ გაგიხდიათ და თანაც ყველა ხარჯს მახდევინებთ, ღმერთი აღარ არის თქვენში? ქვეყანა და სამართალი! გიჩივლებთ. მე ვიცი ვერ ვიპოვი სამართლის გზას?

— რას გვემართლები? მოქალაქე კაცი ხარ, უხნაე-უთესოთაც კარგათ ცხოვრებ; სახლ-კარსაც რაც შეიძლება თვალყურს ვადევნებთ, თუ შენისთანა ქეთხუდა ხალხი არ შემოგვეშველა, როგორ გაუძღვებით ან ღედელს, ან ერს, ეტყოდა ერთი.

— არა, ევეენი მალხაზიჩ! მაინც მართალი არა ხარ: გასკლიხარ სოფელს, აღარც ჭირში გვარგინარ, აღარც ღზინში. შენისთანა ასაჰყოლო კაცები სოფელს სჭირია, შენ კი ქალაქში დასეირნობ, უსაყველურებდა სხვა.

გვენამ კარგათ იცოდა, რომ სოფლის მამული იმისათვის და ის სოფლისათვის გამოუსადეგარნი იყვენ, მაგრამ მაინც ამისთანა სიტყვებით თავმოწონებული გადაიყრდა ყურთმაჯებს და უფრო შეუშაღლებდა ხმას. ბოლოს მაინც იმითი თავდებოდა საქმე, რომ ასაჰყოლო მოქალაქეს ღვინოს ჩამოასხმევინებდნენ ღუქანში.

აი ამ კაცის ძმისწული მოეწონა ხარფუხელო ბიქს, რომელიც ბუჰყიაშვილის სახლებზე მუშაობდა, და ითხოვა. გვენა დათანხმდა, მაგრამ ამის მეტი შრომა კი აღარ მიუღია. აბა ტიტველ-შიშველ გოგოს ხომ ვერ გაისტუმრებდნენ უზნიდან, მზადებას შეუდგენ. ჯერ კიდევ რამდენჯერმე მიმართეს თითონ ბიძას, მაგრამ ის მეორე გვერდზე გადაბრუნდებოდა ხოლმე და ხერინვას ამოუშვებდა. რა გაეწყო-

ბოდა? თითონ უზნელები შეუდგენ სამზადისს. ზოგს საცვალი მიჰქონდა, ზოგს კაბა, ზოგს თასაკრავი, ზოგს ჩიქილა. ორბელიანთ ყურამდინაც მიალწია ამ ამბავმა და იმათ კარგი შემწეობა აღმოუჩინეს ქალს. ვისაც არაფრის შემწეობა არ შეეძლო, ის შრომას არ ჰშოკავდა. ჰკერდენ, რეცხდენ, აუთოებდენ, ახამებდენ, აცხოვდენ. მზითეეს მაგდას სახლში აგროვებდენ, რადგან იმას უნდა გამოეჭრა, გამოეწყო, თვალის ეღვენებია.

გ. ბაწრაკი.

(შემდეგი იქნება)

მესამე წლების მღვწენი

და

დღევანდელი ცხოვრება.

(თ. მ. კრისტაჟის იუბილეს უამო.)

III *)

ვენ ისტორიას ჩვენვე ვაკეთებთ, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ყველას შეგნებული გვექონდეს რას ვაკეთებთ. უეჭველათ ამა თუ იმ პირმა კარგათ იცის რას აკეთებს, როგორ მოქმედობს თავის მიზნის მისაღწევათ. აქ ის შეგნებულია. საზოგადოება, რომ ამ ერთი პირისაგან შედგებოდეს, ყოველივე ცხადი და აშკარა იქნება. ნამდვილათ კი ასე არ არის, ასეთი მოქმედი პირები მრავალია, აი ამათი ინტერესების ერთმანეთთან შეჯახება, მათი სხვა-და-სხვანაირი მოქმედობა და აზროვნება წარმოშობს ისტორიას. ამიტომ აუცილებელია იმ საზოგადო პირობების შესწავლა, რომელშიაც თვითვეული იმყოფება. ამას ადამიანისათვის ისეთი მნიშვნელობა აქვს, როგორც მეომრისათვის მტერთა ბანაკის დათვლიერებას. თვითვეული პირი, ცალ-ცალკე, იშვიათათ მოქმედობს, ის ვისთანმე შეეკავშირებულია, ამათი ინტერესი ერთია და ერთათ მიღიან. ამით წარმოადგება სხვა-და-სხვა მოწინააღმდეგე ჯგუფი (კლასი), რომელთა ბრძოლა წერთნის მეგრძოლოთ, ძალას ატანს ახალ-იარაღებით აღიჭურვოს, შრომა, ენერჯია განაეითაროს და კულტურულათ წინ წაეიდეს. ისტორიის ჩარხი აქ ტრიალებს. ამ მიმდინარეობას ეძღვევა ორი ფორმა: შინაგანი, კლასიური და

*) ის. კვალი № 11.

გარეგანი ეროვნული, ბრძოლა კლასთა და ერთა შორის. პირველი რაც უნდა ძლიერი იყოს აქეს ისეთი საზღვარი, სადაც მებრძოლნი ერთთა დგებიან, ერთ კულტურულ და ისტორიულ უღელში ებმინ. ეს ქმნის იმას, რასაც ეწოდება ერი, ეროვნული ძალა. აქ არის საერთო ფარვალი, ამას გარეთ სხვა არაა, ამას შეიგნით კლასებია, ირგვლივ კი ეროვნული ძალა, ეროვნული კულტურა, ეროვნული შენობაა.

მაშასადამე ხალხის განვითარება შეიძლება განიხილოს ორივე მხრივ: განვითარება მთელი ერის საერთოთ და განვითარება თვითი კლასის კერძოთ. ამათი გამოკვლევა უერთმანეთოთ მოუხერხებელია. ისტორიის ჩარხს კლასთა განხეთქილება ამოძრავებს, თუ ეს უყურადღებოთ დაეტოვებთ მთელი კითხვა წყლიადში რჩება და ხალხის ისტორია გადაიქცევა მეფეთა და გმირთა ისტორიით. ამ თვალთა ხედვის ისარით გადახედვით ჩვენ დღევანდელ მოქალაქობრივ ცხოვრებას. პოლიტიკურ მხარეს გვერდს აუხვევთ, ვინაიდან „სადაც არა სჯობს გაცლა სჯობსო“.

პირველათ განვიხილოთ ჩვენი ცხოვრების ეროვნული მხარე.

ეკონომიურ ასპარეზზე დღეს მარტონი აღარ ვართ, ჩვენთან ერთათ მოქმედებენ სხვა-და-სხვა ტომის ხალხი. ესენი ერთსა და იმავე ალაგას ერთმანეთს ეცილებიან, თვითი თვითი მიიღების საკუთარი ინტერესებისაკენ, ხოლო ყველანი ქართველობის ზურგზე გადადიან. მათ შორის ბრძოლაა, თუ რომელი უფრო ვაბატონდება ადგილობრივ ხალხზედო. ერი ეკონომიურათ განვითარებული განვითარებულია კულტურულათაც. ცხადია, ქართველობის კულტურული კითხვა ეს მისი ეკონომიური კითხვაა. ამ გზაზე ის გამოვიდა, მაგრამ წინ დაუხვედენ უკვე ამ გზაზე გამოსულნი და უკეთ შეიარაღებულნი. აი აქ ბრძოლა ატყდა, ბრძოლა სამკედრო-სასიცოცხლოთ და საქირა ამის გაგება.

ჩვენში მოქმედობენ სამი ხალხისანობის წარმომადგენელი: სომხები, ევროპელები და რუსები. გავარჩიოთ თვითი თვითი ცალ ცალკე.

სომხები. მას შემდეგ რაც სომხეთის სამეფო დაეცა, მტერთა მიერ დევნილნი სომხები განიბნენ სხვა-და-სხვა ქვეყანაში. მათ სიხლოვეს ერთთ-ერთი საქრისტიანო სახელმწიფო იყო ფეხზე და, რასაკვირველია, აქ თავ-შესაფარი უნდა მოეძებნათ. ისინი თავიდანვე საქართველოს ეტანებიან, სადაც დახმარებას, პატივს და მფარველობას პოულობენ. სომხების პირდაპირ ინტერესს შეადგენდა, საქართველო ძლიერი და მტერთა თავ-ზარ დამცემი ყოფი-

ლიყო, რადგანაც ორივეს ერთი და იგივე მტერი ყავდა. გამძლავრებულ საქართველოს შეეძლო თავის საზღვრებში გადმოსახლებულ სომხებისათვის უკეთ ეზრუნა და სამშობლოში დარჩენილთა ჭირვარაში შეემსუბუქებია. ამისათვის სომხებმა სახელმწიფო საქმეებში მხტრვალე მონაწილეობას იღებდენ. ისინი იყვენ სარდლები, კარის კაცები, მელიქები, ელჩები და სხვ. მეფენი საიდუმლო საქმეების გაწყობას მათ ანდობდენ. აქედან ცხადია, სომხებს ნდობა და პატივი დაუმსახურებიათ და მაშასადამე სახელმწიფოში გავლენაც ჰქონებიათ. ამის მიზეზი ერთი ის არის, რაც ზევით ვთქვით, ძლიერი საქართველო სომხობის სარგებლობას მოასწავებდა, ხოლო მეორე მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ სომხები როგორც ვაჭარნი და ფულიანი საჭირონი იყვენ მთავრობისათვის. მეფეს და სხვა დიდულთ ვაჭირების დროზე შეეძლოთ მათგან ფულის სესხება. სამაგიეროთ ისინიც მფარველობას უწევდენ. ყველა ჩვენი მეფე, ვაჭრობის ინტერეს იცავს, ვაჭრობას კი ქართველი არ მისდევს. საიდან წარმოსდგება ეს უქველია, ვაჭრობა არ იყო საპიტიო ხელობათ მიჩნეული და თუ ვაჭრობის წარმატებისათვის მაინც მეცადინებოდნენ, ამას ხაზინის სარგებლობა მოითხოვდა. ამ მხრივაც სომხების ინტერესი იყო საქართველოს ინტერესი. ძლიერი მთავრობა უფრო კარგათ დაიცავდა ალებ-მიცემობას შინაგან და გარეშე მტრებისაგან ვინემ უძლური.

ვიმეორებ, სომხობის ეროვნული და ალებ-მიცემობითი სარგებლობა მოითხოვდა საქართველოს გაფართოებას და გაღრმავებას. მაგრამ, როცა დაუძლურება და სიძაბუნე შეეპარებოდა, მაშინ კი სხვაგან უნდა ეძიათ მფარველობა. სომხებს მხოლოდ ორი გზა ჰქონდათ: ან თვით-არსებობა აღდგინათ და ან უცხო ხალხს შეეპარებოდენ. პირველისთვის ღონე არ შესწევდათ, ხოლო მფარველი ასეთ არაულ დროს ძლიერი უნდა გყავდეს. სანამ საქართველო ამ როლს ასრულებდა, მანამდე სომხებსაც მისი მზახე უნდა დაეჭირათ, ხოლო როგორც კი ამ როლის ასრულებას ვეღარ შეიძლებდენ, სომხებიც უნდა გადადგომოდენ, რადგანაც სუსტი მფარველი მათ ანგარიშში არ შედიოდა. მეორეს მხრივ, ქართველ მთავრობას ყოველთვის შეეძლო თავის საზღვრებში უცხო ტომთა მოქმედება აელავმა, როცა ეს საჭირო იქნებოდა. ასეთ ღონეს დღეს დიდრონი სახელმწიფონიც მიბაძევენ ხოლმე. დღეს რომ ქართველობას საკუთარი პოლიტიკური ძალა ჰქონდეს უქველათ ესეთ ზომებს იხმარდა სომხობის წინააღმდეგ, რომ მით თვითონ გამაგრებულიყო ეკონომიურ ნიადაგზე. ცხადია, სომხობის ინტერესი იყო ასეთი

დაბრკოლება არ გადაღობებოდა საქართველოში ჯერ კიდევ მე-XVII საუკუნეში ვხვდებით სომეხებს და ქართველ მთავრობის შორის შეტაკებას. მაგ. ბექი-შირვანის მმართველ—იბრაჰიმ-ხანმა ორ სომეხს ფული შეესხა, ამათ კი არ ასესხეს, სამაგიეროთ ხანმა ძალათ წაართვა ქონება. სომეხები მეფე ერეკლესთან წამოვიდნენ საჩივლელოთ. მეფე მოკავშირე ხანს უფრო პატივს სცემდა ვინემ ვილაც ეატრებს. „ირაკლიმ არამც თუ უპატრონა მათ, არც კი ინახულა ისინი. ამას დიდი გავლენა ჰქონდა სომეხთის ხალხზე და მის ქათალიკოს ლუკაზე. ამას შემდეგ იმათ სულ სხვა გზებს მიმართეს, რომ თავისი ხალხი უზრუნველ ყოფილი გაეხდათ“. (ბუტკოვის წერილებიდან „კვალი“ № 39, 1895 წ.) ასეთი მაგალითი უეჭველათ ხშირი იქნებოდა და შეუძლებელიც იყო არ ყოფილიყო მაშინდელ მდგამარობაში. თუ კი მეომარ ქართველს ყოველ დღე სარჩო-საბადებელს ართმევდნენ, რა გასაკვირველია ეატრ სომხისათვის ხანდახან წაერთმიათ.

ამ სახით, სომხობის ინტერესი მოითხოვდა ასეთ დამაბლებელ მდგომარეობიდან პირველ შემთხვევისთანავე გამოსულიყვენ. ასეთმა შემთხვევაშაც არ დაიგვიანა. ჩვენს გვერდზე ამოკიმა ძლიერი სახელმწიფო—რუსეთი. სანამ მისი საზღვრები ჩვენგან შორს იყო, მანამ სომხებიც ძალა-უნებურად საქართველოთი უნდა დაკმაყოფილებულიყვენ. მაგრამ, როგორც კი საზღვრები მოიწია, მოგვიახლოვდა, მისელა-მოსელა ცოტადნათ გაადვილდა, მაშინ სომხებს საშუალება მიეცა თავის-თავისათვის უფრო რიგიანათ ეზრუნათ. და აი საქართველოს დაცემის ისტორიაში ისინი შესამჩნევ როლს თამაშობენ 1). „ამიერიდან, განავრძნობს ზემოთ მოყვანილი წერილის ავტორი, ასტრახანის არხივისკოპოსმა იოსებ არლუთაშვილმა ითავა თავის უბედური ხალხის შემწეობა. იმან განიზრახა, იმპერატრიცა ეკატერინეს მფარველობა მოეპოვებინა დაჩაგრულ სომხის ერზე, მეორე მხრით ეწმიადინის ქათალიკოსმა ლუკამ ასი ათასი მანეთი მიართვა ალა-მაჰმად-ხანს სამხედრო ხარჯათ, როცა იგი საქართველოში შემოსევას ემ-

1) მეოთხედი იტყვის, ქართველებზე ასეთ როლს თამაშობდნენ, სრული ჭეშმარიტებაა, მაშა აქ ჩვენ სომხებზე გვაქვს პასი. მეორეთ, ჩვენი აზრი სრულიან არ მოითხოვს ამას, რომ უეჭველათ თვითვეულ სომეხს ქართველობის წინააღმდეგ ემოქმედნა. ჩვენ ვამბობთ: ასეთი იყო მათი საერო ინტერესი, სოფელ რამდენათ თვითვეულ სომეხმა ეს შეიგნო ეს ვიდეკ სსვა კითხვაა, კერძო და საზოგადო ინტერესი სშირათ ერთი და იგივე არ არის...

ზადებოდა იმ განძახებით, რომ იბრაჰიმ-ხანი და მეფე ერეკლე აეკოლო. თვით სომხების მელოქები მეჯნუნი და აპო შეიქნენ ალა-მაჰმად-ხანის მოწინავე ჯარის წინამძღოლნი, ალა-მაჰმად-ხანი დიდი სიამოვნებით დაპირდა ყარაბაღის მელოქებს იბრაჰიმ-ხანის მიერ ჩამორთმეულ ადგილ-მამულების დაბრუნებას და თვით საქართველოში სომხების გაბატონებას. აი, ამის გამო სომხების მელოქებმა საიდუმლო კავშირი დაიჭირეს მეფე ერეკლეს მდივანთან თ. სულხან თუშანიშვილთან და იმის შვილ ძიოსთან, აგრეთვე იოსებ ყორღანიშვილთან, რომელიც იყო ირაკლი მეფის მემკვიდრის, გიორგის, შინა ოჯახის გამგე: „ამათ მეოხებით მეფეს განუყენეს გავლენიანი კაცები. (i. h.)“. საქართველოში სამი დაფარული დასი იყო, მოგვითხრობს თ. ალ. ჯამბაკურიან-ორბელიანი, წინააღმდეგი მეფის ირაკლისა: პირველი დასი სომხებისა, რომლებთანაც სომხების არაჩინურთს (მასუკან ორქივატერი, ეწმიადინის პატრიარხი) იოსებ არლუთიანს შეერთება ჰქონდა რუსეთიდან. ამ სომხების დასმა ყოველი საქართველოს ამბავი კარგათ იცოდა და სამეფოს სახლისა, რომელთაც ყველგან ჩუმი ავენტები ჰყენდათ; თვითონ ხომ თავისით საქმობდნენ და იმ მეფის ირაკლის უკმაყოფილო დასსაც ძლიან ხელს უმართავდნენ, მეფის ირაკლის დალუბვაში... როდესაც მეფე ეახტანგი და ბატონიშვილი ბაქარ (მეფე ეახტანგის შვილი) რუსეთში გადაიცივალენ, მას უკან იმათ მოადგილეთ არაჩინურთი იოსებ არლუთიანი იყო საქართველოს დასაღუბათ და დაღუბა იმან იმ ზოვიერთის სომხებითა საუფუძელამდინ და სხე. (იხ. წიგნაკი: „ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევა თბილისში“). აი ასე მოქმედობდნენ სომხები, ამას მოითხოვდა მათი წარმატება, მათი მერმისი. ეს მათ კარგათ შეიგნეს და თვითონ ქართველობის დახმარებით ჩინებულათაც შეასრულეს. სომხებმა ქართველი მთავრობის შემწეობით საქართველოში ქონება შეიძინეს და ბოლოს ამავე ქონებით იმავე მთავრობის დასაცემათ კაცებს იქრთამავდნენ. სანამ საქართველოს თვით—არსებობა მათთვის სასარგებლო იყო ისინიც მხარს უჭერდნენ, როცა ეს მათთვის სასარგებლო აღარ იყო, ორმო გამოუთხარეს. ასეთია გზანი ისტორიისა! ყველა ერი მხოლოთ თავის ინტერესს იცავს და ვაი იმ ერს, რომელსაც თავისი ვერ შეუგინა!..

ასე თუ ისე საქართველომ შესწყვიტა თვით—არსებობა, მოიშალა პოლიტიკური კარტიდან. დაღვა მეცხრამეტე საუკუნე.

ნ. ყორღანიანი.
(შემდეგი იქნება)
ჩედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-უკრეთლისა.